

ОЛЕНА ТОДОР ФРАНЦУЗЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ

«Європеїзація» Української держави спричинила в останні роки справжню експансію запозичень. Найбільший відсоток їх (83%) — з англійської мови.

Слова, запозичені з французької мови (за даними лексикографів-неологів, вони становлять приблизно 9%), потрапляли в українську мову різними шляхами: через мову-посередник (польську, російську), а також прямим шляхом через літературу, твори мистецтва, безпосередні контакти. Запозичення французьких слів відбувається системно, тобто вони представлені не поодинокими словами, а лексико-семантичними групами, у межах яких вони взаємодіють з питомою українською лексикою або запозиченнями з інших мов.

Здебільшого слова запозичуються разом з означуваними реаліями, рідше до нас приходять речі та явища, іншомовна (як правило, англійська) назва яких з тієї чи іншої причини не приживається, і тому за цими реаліями закріплюються французькі відповідники, пор. англ. *таблоїд* — фр. *бульварна преса*.

Іноді, навпаки, запозичаються саме назви, а означувані реалії залишаються чужорідними (це так звані ксенізми): *шансоньє, жиголо, будуар, палантин, пап'є-маше*.

Найбільша кількість французьких запозичень зосереджена в культурній (*актор, ампула, балет, богема, шедевр, вернісаж*), економічній (*акціонер, купюра, аваль, аванс, баланс, бюджет, бюрократ*), політичній (*авторитарний, дипломат, пацифіст, армія, альянс*), побутовій (*жалюзі, бігуді, портфель, портмоне, шезлонг, бенкет*) сферах. Тема їжі представлена, зокрема, такими запозиченнями, як *котлета, каструля, галета, соус, майонез, консерви, желе, маргарин, коньяк, шампанське, шампінйон, маринад, безе*, а також закладами харчування: *бістро* (за «образом і подобою», а також калькованим перекладом створено його український відповідник — мережу закладів швидкого харчування «Швидко»), *кафетерій, гастроном, ресторан, кафе*.

Французькі запозичення досить часто використовуються у назвах телевізійних і радіопередач: «*Рандеву із зірками*», «*Тет-а-тет*», «*Бомонд*», «*Сезони моди*», «*Дефіле*», «*Афера*», «*Радіо Шансон*», «*Ностальжі*», назвах банків: «*Аваль*», магазинів: «*Фушет*», «*Пасаж*», туристичних фірм: «*Вояж*», кав'ярень: «*Шапіто*», «*Візит*».

Про словотвірну активність запозичень свідчить кількість похідних. Більшість слів французького походження оформляється засобами української мови: нетипові суфікси часто замінюються українськими відповідниками (*кокетка, дебютантка, фритюрниця*), запозичення, які закінчуються на *-о, -є, -у*, стають іменниками середнього роду (відповідного граматичного значення у французькій мові взагалі не існує) (*шоосе, рагу, пюре, манто, драже*); складні слова зазнають спрощення, тобто стають структурно нерозкладними (*рандеву — rendezvous; візаві — vis-a-vis*). Дієслівні прикметникові похідні нечисленні: *афішувати, акомпанувати, балотуватися, гарантувати, дискредитувати, маніпулювати; авторизований, агресивний, мажорний, мобільний*; небагато і прислівників: *інкогніто, комільфо*.

Багатьом запозиченням відповідають українські слова: *шампінйон* — печериця, *блондинка* — білявка, *мулатка* — смаглявка, *фразер* — базіка, *дебошир* — забіяка, *монстр* — потвора, *прожсектер* — мрійник, *фанфарон* — хвалько, *фат* — жевжик, *аплодисменти* — оплески, *топінамбур* — земляна груша, *вояж, тур* -мандрівка, *журнал* — часопис, *паспарту* — рамка для фото, *презент* — подарунок, *мемуари* — спогади, *модерний* — сучасний.

Свої корективи до гіпотетичного словника синонімів іншомовних слів вносить сучасна тенденція: одні запозичення замінюються іншими. Напр.: фр. *авангардний* — лат. *прогресивний*, тат. *чемодан* — фр. *валіза*, гол. *зонт (-ик)* — фр. *парасоля*, фр. *консьєрж* — нім. *вахтер* (у будинку), нім. *галстук* — фр. *краватка*.

Принадність США як країни рівних можливостей, феномен американського способу життя, той престиж, яким користується в світі все американське, нарешті, експансія англійської мови у світовому масштабі — все це становить найважливіший екстра-лінгвальний чинник витіснення англізмами запозичень, зокрема французьких, в українській

мові. Наприклад, співіснують такі англізми і галліцизми: *мейкап* -макіяж; *сленг* — жаргон, *арго*; *дизайнер* (одягу) — *кутюр 'є, модельєр*; *бос* — шеф, *патрон*; *денді* — піжон; *бебі-ситер* — *бонна, гувернантка*; *секонд-хенд* — *комісійний*; *бізнесмен* — *комерсант, шоу-реву*.

Запозичення з французької мови для пересічного мовця майже завжди пов'язані зі сферою моди, чогось витонченого, вишуканого, *елегантного*: *шарм, парфуми, візаж, кутюр 'є, ательє, галантерея, макіяж*. Салони-магазини модного одягу все частіше називають *бутиками*. Історію цього слова в українській мові можна вважати характерним прикладом «ошляхетнювання» значення реалії. Це слово фіксується в українській мові десь з початку 90-х років ХХ ст., але й досі у різних друкованих виданнях натрапляємо на *бутик* (відповідно до «правила дев 'ятки») і *бутік* (як «більш французьке» за вимовою). Щодо значення цього слова в українській і французькій мовах, то для нас *бутик* — це салон, який пропонує покупцям одяг і *аксесуари*, виготовлені тільки у модних будинках відомих французьких модельєрів. Але в мові-оригіналі — це одне із значень слова *boutique*: «крамничка, невеликий магазин, магазин готового одягу». «Українське» ж значення є лише одним зі значень, яке для французів не має такого «вишуканого» ореолу.

Тема «Будинок моди» пов'язана з іншими «модними» словами: *волан, рюш, декольте, негліже*. Усіма цими словами вільно *жонглює*, а найголовніше — знає, де робити *талію*, — *кутюр 'є*. Це запозичення того типу, про яке можна говорити як про семантично надмірний еквівалент, що вживається у сполученнях, де раніше послуговувалися менш престижним словом *модельєр: елітарний, вишуканий, найвідоміший, французький, епатажний кутюр 'є*. Варваризми *прет-о-порте* (виробництво готового одягу і торгівля ним), *от кутюр* (висока мода) стали професійними термінами вітчизняних модельєрів. Подібність звучання французького прикметника *haute* (високий) і російського прийменника *от* призвели до того, що один із українських журналів запропонував читачам кумедний переклад відповідного французького вислову *від кутюр*.

Лексико-семантична група слів «найменування осіб за комерційною і фінансовою діяльністю» досить широко представлена як запозиченнями, так і українськими відповідниками до них: *компаньйон* -товариш, *комерсант* -торгівець, *конкурент* — суперник, *партнер* — спілник. Герої анекдотів «новий росіянин» і «новий українець» французькою звуться нувориш. Навряд чи цей екзотизм приживеться на українському мовному ґрунті. Можливо, його заступлять відповідники: *скоробагачко, новобагачко*, запропоновані мовознавцями з діаспори.

Сучасними реаліями у сфері виховання є *бонни* (виховательки малих дітей, колишні *няньки*), *гувернантки* (виховательки з вищою освітою, знанням іноземних мов). Продовжити освіту після школи можна в *колежі* («вшляхетненому» профтехучилищі). Грибоедовською ілюстрацією до приказки *Страшне перо не в гусака* є перейменування радгоспу-технікуму *нарадгосп-колеж*. Справді, суміш «французького с нижегородским».

Перенесення номінацій з чужомовного середовища на український ґрунт спостерігається й у громадському житті: *український парламент* (Верховна Рада) і *його кулуари, мер міста, мерія* (міськвиконком).

Звичний шлях лексичного запозичення — разом із предметами, поняттями, явищами, тобто вплив на мову зовнішніх чинників. Проте існують і внутрішні причини легкого проникнення чужих слів в українську мову. Йдеться про випадки усунення лексичних дублетів, про шлях семантичної і стилістичної диференціації синонімів. Запозичені французькі слова можуть усувати багатозначність українського слова, забезпечувати його розуміння. Крім цього, причиною запозичень є потреба уточнити або деталізувати відповідне поняття, розмежувати семантичні відтінки, закріпивши їх за різними словами. Таким чином, наявне в мові слово і запозичене ніби ділять сфери свого семантичного впливу, при цьому ці сфери можуть перетинатися, але повністю не збігаються, напр., деякі слова, що мають власне українські відповідники (*балерина* — танцівниця, *партнер* — спілник), відрізняються обсягом значення, у першому випадку — більш вузьким.

Отже, запозичення — органічний складник кожної сучасної розвиненої мови, вони були і є одним із продуктивних шляхів поповнення її лексичного складу.